

Lengyel-magyar két jó barát, avagy a jogklinika programok összehasonlító elemzése¹

Kálmán Renáta, egyetemi tanársegéd, SZTE ÁJTK

1. Bevezetés

Tanulmányom célja, hogy átfogó betekintést adjon a magyar, illetve a lengyel jogklinika programok felépítésébe, működésébe. Maga a jogklinika, mint alternatív oktatás nem újkeletű jelenség, hiszen már Alexander I. Lyublinsky 1901-ben megjelent cikkében kifejtette, hogy a jogi egyetemek jogklinika programjainak, az orvosi képzés modelljére kellene épülniük.² Vagyis a hallgatóknak már az egyetemi évek alatt indokolt lenne szakmai gyakorlatot szerezniük, mégpedig úgy, hogy közben egy professzor vagy gyakorló jogász felügyeli a munkájukat.

Magyarország az összehasonlító elemzésem tárgyául szolgáló egyik állam, mivel egyrészt, lehetőségem nyílt egyetemi éveim alatt hallgatóként egy jogklinika programban részt venni, másrészt, oktatóként 2017 szeptemberétől a képzés társkoordinátora lettem, Tóth Judit tanszékvezető egyetemi docens mellett, így saját gyakorlati tapasztalataimra is támaszkodhatom. Ezzel szemben, Lengyelország melletti érvként szólt, hogy Közép-Kelet Európában itt található a legfejlettebb és legjobbban intézményesült jogklinika, amely példaként szolgálhat hazánk, különösen a szegedi jogklinika számára.³ Továbbá, egy pályázat keretében 3 napos tanulmányúton vettem részt Varsóban, illetve Krakkóban, amelynek során a helyi programvezetőkkel is lehetőségem nyílt beszélgetni a jogklinika népszerűségéről, működéséről, jövőjéről, amely élményeim szerves részét képezik tanulmányomnak.

Értekezésemet négy nagyobb szervezeti egységre bontottam. Az elsőben röviden ismertetem magát a jogklinikát, kitérve létező típusaira, kettős céljára, illetve a definíciója

¹ Jelen tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg

² Edwin REKOSH: Chapter Two: *The development of Clinical Legal Education: A global perspective – international experience, the history of legal clinics*, 45. In: *The Legal Clinics. The Idea, Organization, Metodology*, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Varsó, 2005

³TÓTH Judit: *Legal Clinic as a Promising Alternative Instrument in Hungary*, *Jogelméleti Szemle*, 2017/4. szám, 150. http://jesz.ajk.elte.hu/2017_4.pdf (2018. március 19.) (továbbiakban: 2017a)

körül fellelhető ellentmondásokra. Ezt követően a magyar, majd a lengyel programok sajátosságait kívánom bemutatni, végezetül pedig, a két ország jogklinikájának, néhány általam választott szempont szerinti, összehasonlító elemzésével zárom tanulmányom.

2. Jogklinika, mint oktatási módszertan

Amint az a bevezetőben már említésre került, a jogklinika, mint oktatási módszertan nem újkeletű jelenség, mégis egészen az 1960-as évekig áttörő sikert nem tudhatott magáénak. Az első győzelmet az Egyesült Államokban (továbbiakban: USA) érte el, ahol a láthatóvá váló szociális problémák, például a vietnámi háború elleni tüntetések, polgári jogi demonstrációk stb. hatására robbanásszerűen megnőtt a jogklinikák egyetemeken belüli létrehozása.⁴ Mára már az amerikai jogi egyetemek szerves részét képezik, hiszen az európai jogi oktatással ellentétben a jogklinika azon kevés lehetőségek egyike, amelynek keretében a hallgatók szakmai tapasztalatra tehetnek szert.⁵ Mi sem példázta ezt jobban, mint az, hogy a Harvardon a joghallgatók 78%-a vesz részt legalább egy jogklinika tevékenységben.⁶ USA-ban jogi egyetemre a diákok, akkor jelentkezhetnek, ha már rendelkeznek egy diplomával, így képzésük is csupán három éves. A végzést követően, ellentétben Európával,⁷ nincs előírva kötelező szakmai gyakorlat, hanem miután leteszik az állami ügyvédi vizsgát (BAR exam), már önállóan képviselhetnek ügyfeleket.

Habár a jogklinika képzés erős amerikai gyökerekkel rendelkezik, mégis a világ számos kontinensén és országában is sikerült elterjednie. A Dél-afrikai Köztársaságban csupán néhány éves lemaradással, 1973-ban hozták létre az első jogklinikát a Natal egyetemen.⁸ Európában ezzel szemben, egészen az 1990-es évekig kellett várni arra, hogy meginduljon a jogklinikák ugrásszerű növekedése.

⁴ REKOSH 46.

⁵ Marta SKRODZKA-Joy CHIA-Eddie BRUCE-JONES: The next step forward – The development of clinical legal education in Poland through a clinical pilot program in Bialystok, *Columbia journal of East European Law*, Vol. 2:1, 2008. 71.

⁶ In-House Clinics: <http://hls.harvard.edu/dept/clinical/clinics/in-house-clinics/> (2018. március 17.)

⁷ Például hazánkban a jogi szakvizsgáról szóló 5/1991. (IV. 4.) IM rendelet 2. § (1) bekezdése értelmében a joggyakorlat ideje legalább 3 év. Míg a lengyeleknél 3,5 év gyakorlati idő szükséges. Lásd: Adam BODNAR-Dominika BYCHAWSKA: *The Legal Profession in Poland* 2009. 4.

⁸ The History of Law Clinics in South Africa: <http://www.up.ac.za/up-law-clinic-home-page/article/1822984/history-of-law-clinics-in-south-africa> (2018. március 17.)

Lengyelországban az első jogklinikát 1997-ben Krakkóban, a Jagelló Egyetemen hozták létre, majd néhány éven belül az országban 12 jogi karral rendelkező egyetemen jelent meg.⁹ Hazánkban, elsőként az ELTE vette észre ezen oktatásmódszertan hasznosságát, majd nem sokkal később a szegedi jogi kar is csatlakozott a jogklinika képzéssel rendelkező magyar egyetemek közé. Szegeden 2005 óta folyik jogklinika oktatás, a többi hazai egyetem közül pedig kiemelkedik abban, hogy a kezdetek óta megszakítások nélkül működik, immár lassan 13 éve.

E rövid történeti bevezetés után a jogklinika definícióját kívánom ismertetni. Fontos leszögezni, hogy a fogalmat illetően egységes álláspont a mai napig nem alakult ki. Bizonyos egyetemek a „street law”-t is a jogklinika képzés részének tekintik, míg mások az absztrakt ügyek, szimulációs formában, szemináriumi órák keretében való feldolgozását is ide sorolják. Véleményem szerint, az European Network for Clinical Legal Education (továbbiakban: ENCLE) által kidolgozott megfogalmazás szemléletesen példázza a jogklinika módszerét és célját. E szerint *„[a] jogklinika egy olyan jogi oktatásmódszertan, amely a tapasztalati tanuláson alapszik, így előmozdítja a tudást, a személyes készségeket és értékeket, valamint ezzel egyidejűleg elősegíti a társadalmi igazságot. Átfogó fogalomként magában foglalja a formális és informális oktatási módszereket és projekteket. Olyan oktatásmódszertani elemeket használ, amelyek hallgatóközpontúak, gyakorlatorientáltak, probléma-alapúak, interaktívak, ideértve, de nem kizárólag, hogy a hallgatók valódi ügyeken és szociális problémákon dolgoznak egyetemi oktatók vagy gyakorló jogászok felügyelete mellett. Ezen oktatási módszer célja, hogy fejlessze a szakmai attitűdöket, elősegítse a gyakorlati készségek elsajátítását, előmozdítsa a jogállamiságot, biztosítsa az igazságszolgáltatáshoz és a békés konfliktusrendezéshez való hozzáférést, valamint segítse a szociális problémák megoldását.”*¹⁰ Maga a definíció rendkívül összetett, ugyanakkor egyértelműen kiolvasható belőle a jogklinika kettős célja.

Az oktatási céljának keretében a hallgatók megtanulják, elsajátítják a szakma gyakorlásához szükséges gyakorlati készségeket (lawyering skills) és a professzionális felelősséget, amellyel az eseteket kell kezelni, hiszen élő emberek valódi ügyeivel

⁹ History and Activity of the Legal Clinics in Poland <http://www.fupp.org.pl/en/legal-clinics/history> (2018. május 30.)

¹⁰ Definition of a Legal Clinic: <http://encle.org/about-encle/definition-of-a-legal-clinic> (2018. március 17.) szerző saját fordítása

foglalkoznak. A képzés szociális célja pedig, hogy jogi szolgáltatást biztosítsanak szegény, alulreprezentált emberek, csoportok számára, így biztosítva az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést. Ugyanakkor, felmerül a kérdés, lehet-e ezen két cél közül az egyiket a másik elé helyezni? Fontosabb-e például az oktatási cél a szociálishoz képest? Számos tanulmány¹¹ hangsúlyozza, hogy a jogklinikák célja többek között a jogász szakma készségeinek elsajátítása, mint például problémamegoldás, jogi elemzés és indokolás, tanácsadás, kommunikáció, jogi képviselés, tárgyalás, jogi problémák azonosítása stb. Meg tudnak-e valósulni a maguk teljes egészében ezen célok? A fentebbi kérdésekre rendkívül nehéz, ha egyáltalán lehetséges, választ adni. Hazánkban, illetve Lengyelországban a hallgatók sem bíróságok, sem hatóságok előtt nem képviselhetik az ügyfelet. Sőt, Lengyelországban az ügyfeleknek szóló tájékoztató külön kiemeli, hogy csak írásban adhatnak véleményt, ezzel is védve a hallgatókat és a jogklinikákat a jövőben esetlegesen felmerülő panaszokkal szemben. Ugyan, az írásbeli véleménykészítéssel is számos készséget el tudnak sajátítani a hallgatók, például jogi probléma azonosítása, jogi szövegek írása, ugyanakkor számos képesség fejlesztése elmarad, ilyen például az ügyféllel való kommunikáció, mediálás vitás felek között stb.

Szükséges-e azonban az összes gyakorlati képességet az egyetem keretein belül megtanítani? Számos európai államban a diploma megszerzését követően három év szakmai tapasztalat szükséges ahhoz, hogy valaki önállóan is eljárhasson jogi ügyekben.¹² Vagyis azon diákok, akik részt vesznek a jogklinikák programjában, előnyben vannak azokkal szemben, akik nem, hiszen ők úgy kezdik meg a szakmai gyakorlati éveiket, hogy számos készséget már elsajátítottak. Abban az esetben viszont, ha elfogadjuk, hogy csak írásban adhatunk jogi tanácsot, amivel „kvázi” felkészítjük az ügyfelet arra, hogy az ügyét maga képviselje (hiszen azért fordult a jogklinikához, mert nem engedhet meg magának ügyvédet), akkor felmerül a kérdés, hogy mennyiben valósul meg a szociális cél? Egyrészt, az ügyfél kap jogi segítséget, iránymutatást, másrészt viszont, azzal, hogy ügyét például valamely hatóság előtt

¹¹ Dr. hab. Fryderyk ZOLL-Dr. Barbara NAMYSŁOWSKA-GABRYŚIAK: Chapter five – *The methodology of clinical teaching of law*, 188-189. In: *The Legal Clinics. The Idea, Organization, Methodology*, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Varsó, 2005.; Linda F. SMITH-Jeff GIDDINGS-Leah WORTHAM: Risks and rewards of externships: Exploring goals and methods, *International Journal of Clinical Legal Education*, Vol. 24., No. 3, 2017. 40-54.

¹² Például hazánkban kivételt képeznek azon ügyek, amelyekben jogi előadók, ügyvédjelöltek is eljárhatnak.

maga kell, hogy képviselje, a jogklinikai képzés szociális célján belül elhelyezkedő igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, meglátásom szerint, csak részben valósul meg.¹³

Wilson cikkében nem egy összetett fogalmat dolgozott ki, hanem hat olyan szempontot, amelyek megléte esetén jogklinikáról beszélhetünk. Ezen kikötések az alábbiak: (1) egyetemi képzésbe integrált program; (2) joghallgatók jogi szolgáltatást nyújtanak, vagy igazi ügyfeleknek jogi tanácsot adnak, amellyel szakmai tapasztalatot szereznek; (3) a diákok munkáját egyetemi oktató vagy gyakorló jogász felügyeli; (4) ügyfelek nem engedhetik meg maguknak, hogy ügyvédet fogadjanak fel, vagy a közösség marginalizált csoportjához tartoznak; (5) a program egy elméleti felkészítő képzéssel indul; (6) hallgatók kreditet kapnak érte.¹⁴

A két „meghatározás” számos ponton hasonlóságot mutat, többek között abban, hogy mindkettőben megtalálható az oktatási és szociális cél. A wilsoni szempontok azonban specifikusan a jogi képzésbe integrált jogklinikák fogalmát illetően határozott meg követelményeket, ellenben az ENCLE által kimunkált definíció a civil szervezetek által működtetett jogklinikák esetén is alkalmazható. A Wilson által felsorolt elemek, mind a hazai, mind lengyel jogklinikák esetében jelen vannak, így teljes egészében megfelelnek az általa támasztott szempontoknak.

E rész zárásaként röviden szeretném bemutatni, miként lehet a működő jogklinikákat csoportosítani. Ehhez több kritériumot is görcső alá vettem, amelyek mentén a kategorizálást el tudtam végezni.

Első szempont, hogy ki hozza létre? Alapvetően, léteznek a civil szervezet által, illetve az egyetem által létrehozott jogklinikák, melyek közül az utóbbi az elterjedt, éppen ezért a további csoportosításom is az egyetem által alapított jogklinikákon alapul. Megtalálhatók „in-house” (egyetemen belüli) és „externship” (egyetemen kívüli) jogklinikák. Az alapvető különbség, hogy míg az első esetén az egyetem falain belül zajlik az ügyfelekkel való

¹³ Hasonló problémafelvetés SKRODZKA e.a. 2008. 80.

¹⁴ Richard J. WILSON: Training for Justice: The Global Reach of Clinical Legal Education, *Penn State International Law review* Vol. 22:3, 2004. 423.

tanácsadás, itt veszik fel az ügyet, addig az utóbbi esetén az egyetemen kívül, akár egy partnerintézmény helyiségében is találkozhatnak a hallgatók az ügyfelekkel.¹⁵

További kategorizálási szempont lehet a hallgatók által végzett munka. Ez alapján megkülönböztetünk „live client” (valódi ügyfelekkel dolgozó) jogklinikát, amelynek elnevezése is elárulja, hogy a diákok igazi személyek valódi ügyeivel foglalkoznak, valamint „didactic clinic”-t, (okító/képző jogklinika) ez az úgynevezett „street law”, amikor iskolákba, sőt, Lengyelországban börtönökbe, javítóintézetekbe mennek ki a hallgatók, és ott tartanak jogi felvilágosító órákat. Továbbá, akadnak még „live practice” (szemléltető gyakorlat) klinikák, amelyek keretén belül bíróságon, ügyészségen, ügyvédi irodánál egy gyakorló jogász munkáját megfigyelve tanulnak a hallgatók, valamint a negyedik típus a „files clinic” (elméleti jogklinika). Az utóbbi típusú jogklinikákon, a diákokat nem terheli felelősség, hiszen hipotetikus jogeseteket dolgoznak fel, animált bírósági eljárásokat elemeznek.^{16,17}

Tanulmányom e fejezetének célja volt, hogy átfogó képet adjak a jogklinika mint oktatásmódszertan vonatkozásában. A fentebb írtak is jól példázzák, hogy nincs egységesen elfogadott jogklinika típus, amely minden állam, minden egyetem számára követendő lenne. Kialakultak standardok, amik meghatározzák a jogklinikák mibenlétét, ugyanakkor, minden egyetem maga alakítja ki a saját szabályait, működési típusát.

A következőkben a magyar és a lengyel jogklinikák főbb ismérveit kívánom röviden bemutatni.

3. A hazai jogklinika programok jellemzői

A magyar jogi egyetemeket három csoportba tudjuk sorolni a jogklinika programok tekintetében. Az elsőbe azon egyetem tartozik, ahol a jogklinika képzés semmilyen formája sem létezett és mai napig sem létezik, ide a Pázmány Péter Katolikus Egyetem sorolható. A második csoportot azon egyetemek jogi karai képezik, ahol időszakosan működött vagy

¹⁵ TÓTH Fruzsina: *A jogklinika képzés módszertana*, Oktatásmódszertani füzetek IV. http://www.eltereader.hu/media/2017/08/MF4_Toht_READER.pdf, felelős kiadó: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar dékánja, 2017. 8.

¹⁶ Andrzej SWIATLOWSKI: Place of 'Clinic Programmes' of the Street Law in legal clinical education in Poland, *Klinika Czasopismo Uniwersyteckiej Poradni Prawnej Uj*, Nr. 2 (3) 2000. 36.

¹⁷ Tekintettel arra, hogy a jelen fejezetben felsorolt jogklinikák többségének nincs magyar nyelvű megfelelője, ezért a szerző a magyar megnevezéseket az adott jogklinika tevékenység alapján alakította ki.

működik jogklinika, ide értve a „street law” tevékenységet is: Károli Gáspár Református Egyetem, Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem, Central European University. A harmadik és egyben utolsó kategóriába azok tartoznak, ahol a jogklinika a jogi képzés részét képezi, mint választható kurzus, ide sorolható, a Pécsi Tudományegyetem (továbbiakban: PTE), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (továbbiakban: ELTE), illetve a Szegedi Tudományegyetem (továbbiakban: SZTE).¹⁸ A következőkben az utóbbi csoportba tartozó jogklinikákat kívánom röviden ismertetni.

Miként azt már korábban is említésre került, egységes jogklinika működési metódus nem létezik, amit a hazai egyetemek jogklinikái is jól példáznak. A PTE-n 2013 óta működik jogklinika, mint választható kurzus. Az oktatás egy bevezető szemeszterből (Jogklinika I.) áll, amelynek keretében a hallgatók elméleti ismereteket szereznek, perszimuláción vesznek részt, beadványokat szerkesztenek, etikai szabályokat tanulnak meg. Amennyiben a diákoknak megtetszett a kurzus, akkor felvehetik a Jogklinika II. tárgyat, amely már gyakorlatorientált. A Pécsen működő Campus Legal Aid Clinic program keretében a joghallgatók más egyetemi karok magyar és külföldi diákjainak valós ügyeiben nyújtanak segítséget, például lakásbérlettel kapcsolatos ügyekben. Illetve, a kurzus keretében lehetőség van arra, hogy a jogklinikával együttműködő szervezeteknél, példának okáért a Pécsi Törvényszéken, szerezzenek szakmai gyakorlatot a diákok.¹⁹

Az ELTE-n rendkívüli múltja van a jogklinika képzésnek, hiszen évek óta működik a BAGázs Közhasznú Egyesület Jogklinika programja, amelyen keresztül a hallgatók aktívan közreműködnek a romatelepen élők jogi nehézségeinek megoldásában.²⁰ 2016 óta pedig az Utcajogász Egyesülettel közösen létrehozták az Utcajogász jogklinika című fakultatív tárgyat. Az egyesület utcajogásza, és 2016 óta a joghallgatók is, hajléktalan, valamint lakhatási szegénységben élők megsegítésével, illetve jogaik érvényre juttatásában működnek közre. A tárgyat négy nagyobb blokkra bontották. Egy egész napos elméleti képzéssel kezdődik, ahol a fentebb nevesített problémák társadalmi kontextusával, illetve a kapcsolódó jogszabályokkal ismerkednek meg a diákok, majd az Utcajogász fogadási idejében és helyszínén teljesítenek

¹⁸ TÓTH 2017a 153.

¹⁹ Jogklinika a Pécsi Tudományegyetem Állam –és Jogtudományi Karán <http://ajk.pte.hu/hallgatoknak/jogklinika> (2018. március 19.)

²⁰ Jogi segítségnyújtás a Bagi romatelepen https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_KRIMI_jogisegitseg_1415_2.pdf (2018. március 19.)

gyakorlatot egy jogász felügyelete mellett. A harmadik blokkban a gyakorlati napon felmerült ügyek közül kiválasztott esettel foglalkozik a hallgató, egyeztet az ügyféllel, beadványt ír, vagyis próbál megoldást kidolgozni a jogi problémára. Az utolsó modulban a kurzuson résztvevők egy tanóra keretében ismertetik az ügyeiket az általuk kidolgozott megoldási javaslattal együtt, továbbá, az esetlegesen felmerült etikai kérdéseket is megvitatják.²¹

Az SZTE-n működő jogklinika teljesen eltér a korábban bemutatott formációktól. A kurzust három szemeszteren²² keresztül választhatják a hallgatók, azzal a különbséggel, hogy az első alkalommal (Jogklinika I.) egy háromnapos képzésen kell részt venniük, annak érdekében, hogy megismerjék „*a jogi tanácsadás módszereit, a kommunikációs és etikai kereteit.*”²³ Az elméleti, tömbösített képzést követően, partnerintézményeknél, például a Vakok és Gyengénlátók Csongrád Megyei Egyesületénél, Fatima Ház Alapítványánál, töltenek el 30 óra jogi konzultációt. A diákok az ügyfelekkel való találkozást követően, kidolgoznak megoldási javaslatot az érintett ügyre, amelyet egy tutor tanárral megvitatnak, majd az ő jóváhagyását követően ismételten találkoznak a klienssel, hogy ismertessék a kimunkált eredményt. Az ELTE-n és az SZTE-n működő jogklinikák közötti hasonlóság abban ölt testet, hogy mindkettő a társadalom marginalizált, alulreprezentált csoportjainak kíván segítséget nyújtani, ezzel is segítve az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést.

Az utóbbi években, hazánkban is megfigyelhető tendencia, hogy a jogklinika programokat próbálják összefogni, például a koordinátoroknak találkozókat szerveznek, hírlevelet készítenek, vagyis az érintettek törekednek arra, hogy intézményesítsék a jogklinika hálózatot. Az ENCLE 2015-ben, Budapesten tartott egy konferenciát, a The Global Network for Public Interest Law (továbbiakban: PILnet) pedig 2017 őszén, szintén fővárosunkban szervezte meg a Global Forumot, a pro bono tevékenység népszerűsítése érdekében. Láthatjuk tehát, hogy hazánk is igyekszik felzárkózni az amerikai, illetve a későbbiekben bemutatásra kerülő lengyel mintákhoz, azonban hosszú még az út ahhoz, hogy a jogklinika, mint oktatásmódszertan, az említett országokhoz hasonló, széleskörű elismerésben részesüljön. Mindezt nehezíti az ügyvédi kamarák hozzáállása, hiszen olyan ügyfelek esetén, akik nem engedhetik meg maguknak az ügyvédek alkalmazását, támogatják a jogklinikák ingyenes

²¹ Utcajogász jogklinika https://www.ajk.elte.hu/file/TSZ_JOT_utcajogasz_1617_2.pdf (2018. március 19.)

²² A jogklinika bemutatása, céljai <http://www.juris.u-szeged.hu/oktatas/jogklinika-bemutatasa/jogklinika-bemutatasa> (2018. május 30.)

²³ TÓTH Judit: *Kézikönyv a jogklinikai képzéshez*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2017. 25.

tevékenységét, azonban profitábilis klienseknél, akár start-up-ok esetén, már nem szívesen adják át a stafétabotot.²⁴ Véleményem szerint, a másik akadályozó faktor magában a felsőoktatásban keresendő, hiszen sok esetben a kereslet nem találkozik a kínálattal. A munkáltatók olyan végzett jogászokat szeretnének alkalmazni, akik a kívánt készségekkel (jogi problémamegoldás, kommunikáció, tárgyalási képesség stb.) már rendelkeznek, addig az oktatás csak lassan képes, ha egyáltalán fel tud zárkózni ezen elvárásokhoz. Ennek természetesen számos oka lehet, például az oktatók alacsony száma, a frontális előadások előnyben részesítése, a hallgatók passzivitása, mégis, véleményem szerint, érdemes a jogi képzés megreformálása kapcsán a keresleti (munkáltatói) oldallal is egyeztetni. Mindaddig azonban a jogklinika, mint a gyakorlatorientált kurzusok egyike, igyekszik átadni a szükséges készségeket, értékeket a diákok számára.

4. A lengyel jogklinika képzés sajátos jegyei

Érdemes már a fejezet elején leszögezni, hogy a lengyel jogklinika rendszer számos sajátos jegyet visel, így több ország, többek között Kína, jogklinika képzésének kialakításánál szolgált példaként. Jóllehet napjainkra Európa egyik legjobban intézményesült és legfejlettebb jogklinikájával rendelkezik, azonban hosszú út vezetett idáig.

A rendszerváltást követően végbemenő jogi oktatást érintő reform idején jelent meg a gondolata ezen új oktatási módszer bevezetésének. Az első jogklinikát 1997-ben Krakkóban, majd egy évvel később 1998-ban Varsóban hozták létre. Mindkét jogklinika esetén a legnagyobb támogató a Ford Alapítvány volt, hasonlóan az USA-hoz.²⁵ Néhány éven belül 12 jogklinika jött létre, mára pedig minden állami, és néhány magán-, valamint egyházi egyetemen is működik. Kezdetekben azonban nem volt könnyű létrehozni egy új jogklinikát, mivel az ügyvédi kamarák versenytársat láttak bennük, míg az egyetemi tanárok extra munkát. A gyakorló jogászok úgy vélték, a diákok nem tudnak minőségi, hasznos munkát végezni, hanem károkat fognak okozni, amit majd nekik kell kijavítani, ezért az induláskor rendkívül elleneztek a jogklinikák terjedését.²⁶ Tekintettel azonban arra, hogy a jogklinikák létrejöttükor, illetve azt követően hosszú évekig, csak rendkívül kivételes esetekben létezett

²⁴ TÓTH 2017a 152.

²⁵ Dr. Izabela KRASNICKA: Legal Education and Clinical Legal Education in Poland, *Journal of Clinical Legal Education* Vol. 13. 2008. 51.

²⁶ A szerző Dr. Filip Czernickivel, a Lengyel Jogklinika Alapítvány elnökével készített interjúja, Varsó 2018.

ingyenes állami jogi segítségnyújtás, a népszerűségük gyorsan növekedett az állampolgárok, illetve a civil szervezetek körében, hiszen egyedüli helyként voltak jelen, ahova a rászoruló fordulhattak jogi tanácsért.²⁷ A rohamos növekedés felvetette a szükségességét egy olyan intézmény létrehozásának, amely a működő, és a jövőben létrejövő jogklinikákat fogja össze, segíti, ezért 2002-ben megalapították a Lengyel Jogklinikai Alapítványt (továbbiakban: Alapítvány). Az Alapítvány feladata azon standardok kidolgozása, amelyeknek megléte minden jogklinikai esetén követelmény, a meglévő jogklinikai rendszer bővítése, konferenciák szervezése, a pro bono tevékenység népszerűsítése, valamint adományok gyűjtése. Annak érdekében, hogy átláthatók legyenek az országban működő jogklinikák tevékenységei, minden évben statisztikai adatgyűjtést végeznek, amiből kiolvasható az ügyfelek, ügyek, hallgatók száma és az ügyek típusai stb. Mára már több állami intézmény, köztük az ombudsman is támogatja a jogklinikák működését, illetve az ügyvédi kamarák szimpátiáját is sikerült elnyerni. Az Alapítvány napjainkban kulcsszerepet játszik a jog fejlesztésében és a jogi segítséghez való hozzáférésben.²⁸ Néhány jogi kar dékánja úgy véli, hogy az egyetemükön működő jogklinikai program az egyik legértékesebb, és legvonzóbb eleme az oktatásuknak. Az intézményesülés jeleként saját folyóiratot hoztak létre, továbbá tankönyveket írnak a jogklinikai módszertanról, alternatív vitarendezésről, ügyfelekkel való kommunikációról.

Sajátossága a lengyel jogklinikai képzésnek, hogy egy akadémiai évig tart. A kurzus kezdetén egy napos pszichológiai és kommunikációs képzésen vesznek részt a hallgatók, majd ezt követően már csak a szekciójukba tartozó diákokkal dolgoznak együtt. Felmerül a kérdés, érdemes-e egy éves képzésként meghirdetni? Számos előnye és hátránya van annak, ha egy tantárgy egy éven keresztül tart. Előnye, hogy az ügyeket végig tudják vinni, hiszen az esetek legnagyobb hányada egy éven belül véget ért, valamint több tapasztalatot szereznek, mint egy szemeszter alatt, ugyanakkor igen nagy teher a hallgatónak, hogy egy év vonatkozásában állítsa össze az órarendjét, megfelelően ossza be az idejét. A hagyományos egyetemi órákkal ellentétben, sokkal több munkával is jár, hiszen hetente egyszer szekció szemináriumon kell részt venni, és legalább hetente egyszer ügyelni kell a jogklinikán, mindemellett pedig a rájuk osztott ügyekben is ki kell dolgozniuk megoldási javaslatokat.

²⁷ SKRODZKA e.a. 2008. 62.

²⁸ Richard J. WILSON: *The Global Evaluation of Clinical Legal Education, More than a Method*, Cambridge University Press, 200.

Véleményem szerint, érdekesebb egy szemeszterre hirdetni a kurzust, és lehetőséget biztosítani arra, hogy azok, akik szeretnék, több szemeszteren keresztül is felvehessék a tárgyat, miként az az SZTE-n is működik.

További egyedisége a lengyel jogklinikáknak, hazánkkal ellentétben, hogy szekciókat hoznak létre a jogklinikán belül, a felmerülő ügyek alapján. Így például, a Varsói Egyetemen jelenleg 12 szekció működik, például polgári jog, munkajog, büntetőjog, egészségügyi jog, emberi jogok. Utóbbi sajátossága, hogy évente legalább 1-2 ügy az Emberi Jogok Európai Bírósága elé kerül.²⁹ A hallgatók az érdeklődésüknek megfelelően döntenek el, hogy mely szekció munkájában szeretnének részt venni, általában egy csoportba 4-5 diák tartozik, akiknek a tevékenységét egy egyetemi oktató vagy gyakorló jogász felügyeli. Korábban, Magyarországon is voltak hasonló próbálkozások, például az ELTE-n működött Büntetőjogi jogklinika, azonban az eddigi hazai tapasztalatok azt mutatják, hogy az egy-egy jogterületre való specializáció nem kimondottan eredményes. A Jagelló Egyetemen működő jogklinikán, szintén több szekció működik, viszont a szekciók közötti átjárás nem engedélyezett. Vagyis akkor sem engedik átjelentkezni másik csoportba a hallgatót, ha például, az elméleti képzés során érdekesnek tartotta a munkajogot, majd a gyakorlat ideje alatt rájött, hogy mégsem szeretne ezzel 1 éven keresztül foglalkozni. Álláspontom szerint, ezzel rendkívül beszűkítik a hallgatók mozgásterét. Amennyiben engednék, hogy a hallgatók a szekciók között átjárhassanak, lehetővé tennék, hogy a jog számos területéről rendelkezzenek tapasztalattal a jogklinika elvégzését követően.

Végezetül, mindenképp említést kell tenni a jogklinikák felelősségbiztosításáról. A Lengyel Jogklinika Alapítvány által kidolgozott standardok egyike a felelősségbiztosítás, amelynek összege nem lehet kevesebb, mint 10.000 euró. Ezen összeggel az ügyek kezelésével kapcsolatosan okozott károk, vagy felmerülő panaszok költségét lehet fedezni. Az Alapítvány a már meglévő jogklinika-hálózatba az újonnan csatlakozni kívánó jogklinikát nem engedi felvenni, amíg nem igazolja a fentebb meghatározott összeget elérő, vagy azt meghaladó felelősségbiztosítás meglétét. Az elmúlt 20 év alatt, egyetlen hatóság, bíróság előtt sem kezdeményezett ügyfél eljárást a jogklinikával szemben, összesen néhány panasz érkezett az Alapítványhoz, azonban ezek sem a tanácsok hibás volta miatt, hanem az eljárás elhúzódása következtében.

²⁹ A szerző Dr. Barbara Namyslowska-Gabrysiakkal, a Varsói Egyetem jogklinika programjának elnökével készített interjúja, Varsó 2018.

Meglátásom szerint, a jogklinikákkal szembeni legnagyobb elismerést azon, 2016. év elején hatályba lépett, törvény hozta, amely az ingyenes állami jogi segítségnyújtással foglalkozik. Ebben kitérnek arra, hogy kik jogosultak igénybe venni a támogatást, illetve azokra is, akik szolgáltatathatják. Az utóbbi kategóriába nevesítetten is bekerültek azon joghallgatók, akik legalább már három évet elvégeztek a képzésükből.³⁰ Vagyis a hallgatók ingyenes jogi tanácsadással kapcsolatos munkáját, 2016 óta, a lengyel állam hivatalosan is elismeri.

Összességében elmondható, hogy számos kedvező faktor van jelen Lengyelországban, amely segíti a jogklinikák elterjedését, népszerűségét. Azzal, hogy törvényi szinten lett nevesítve a hallgatói jogi segítségnyújtás, az állam a gyakorló jogászokkal egyenlő szinten ismeri el a munkájukat.

5. Összehasonlító elemzés

A következőkben a két állam jogklinika programját kívánom, néhány általam kiválasztott kritérium szerint, összehasonlítani. A korábbi, országok szerinti bemutatás célja a sajátosságok hangsúlyozása volt, illetve az, hogy a kialakulásuk hátterébe, fogadtatásába betekintést nyerjünk, azonban jelen fejezetben a lengyel és magyar jogklinikák között fellelhető hasonlóságokra, vagy kifejezett ellentétekre szándékozom felhívni az olvasó figyelmét. Elsősorban azért ezen szempontokra esett a választásom, mivel rendkívül szemléletesen példázzák, miszerint annak ellenére, hogy a jogklinikai képzés céljai valamennyi államban megegyezőek, mégis működésükben, ügyvitelükben – még akár két földrajzilag közel eső ország – tekintetében is jelentős eltérések lehetnek. Míg a lengyel jogklinikák működésének alapjai rendkívül hasonlóak, köszönhetően a Lengyel Jogklinika Alapítvány által kidolgozott standardoknak, addig ez a hazai jogklinikák tekintetében már nem mondható el. Tekintettel azonban arra, hogy a magyar jogklinikák vonatkozásában a szegedi program működésében rendelkezem személyes tapasztalattal, valamint erről érhetőek

³⁰ In January 2016, free legal assistance will be launched throughout Poland <https://www.premier.gov.pl/en/news/news/in-january-2016-free-legal-assistance-will-be-launched-throughout-poland.html> (2018. március 19.)

el részletesebb adatok,³¹ így a továbbiakban a lengyel és a szegedi jogklinikák között kívánok párhuzamot vonni.

5.1. Jogklinikán felmerülő ügyek típusai, eloszlása

A szegedi jogklinikán az ügyek többsége (34,5%) a szociális jog területéhez kapcsolódik, ezt követik a lakhatási ügyek (18%), míg harmadik helyen a gyermek és családi jog területéhez tartozó esetek (15%) állnak.³² A statisztikai adatok is jól szemléltetik, hogy a jogklinika elérte a célját, vagyis az általa kitzűzött profilba tartozó ügyekkel kapcsolatban keresik meg a leggyakrabban.³³ Már a kezdetek kezdetén az ügykörök csoportjából kizárásra kerültek a cégekkel kapcsolatos, illetve a büntetőügyek. Míg az előbbi, a korábban már említett ügyvédi kamarai hozzáállás miatt, addig az utóbbi abból következően, hogy a hallgatók sem a hatóságok, sem a bíróságok előtt nem láthatnak el képviselőt. Ezzel szemben, a lengyeleknél az előző akadémiai évben (2016/17) az ügyek 37%-a kapcsolódott a polgári és a családi jog területéhez, míg a második helyet elfoglaló büntetőjoghoz az esetek 19%-a tartozott.³⁴ Vagyis, ellentétben a szegedi jogklinikával, a lengyel hallgatók számos büntetőügyben adtak jogi tanácsot, véleményt. Ennek oka többek között, hogy „street law” keretében börtönökben, fogházakban, fiatalok esetén javítóintézetekben tartanak jogi felvilágosító, jogtudatosító órákat.

5.2. Jogklinika népszerűsítése

A szegedi jogklinika a lengyelektől eltérő népszerűsítési irányvonalat képvisel, mivel, elsősorban civil szervezetek irányába reklámozza működését. Ennek oka természetesen abban keresendő, hogy mindenekelőtt partner civil szervezetek

³¹ Az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó projekt keretében a szegedi jogklinika működésének elmúlt 10 évről készített beszámolót, illetve ügyeiről statisztikai kimutatást készített.

³² A szegedi jogklinika által készített statisztikai adatgyűjtés eredményei.

³³ A Jogklinika bemutatása, céljai <http://www.juris.u-szeged.hu/oktatas/jogklinika-bemutatasa/jogklinika-bemutatasa> (2018. március 26.)

³⁴ Summary of the academic year 2016/2017 activity in polish legal clinics <http://www.fupp.org.pl/en/legal-clinics/publications/reports/281-summary-of-the-academic-year-2016-2017> (2018. március 26.)

ügyfeleinek, tagjainak nyújt jogi segítséget, így amennyiben az egyesületek, alapítványok tudnak a tevékenységéről, úgy ők a segítségre szoruló klienseiknek könnyebben tovább tudják adni az információkat. Ugyanakkor, a helyi sajtóban is, minden évben, jelenik meg cikk, interjú a jogklinikáról.³⁵ A Lengyel Jogklinika Alapítvány által közzétett adatok szerint az ügyfelek többsége a médiából értesül a jogklinikához fordulás lehetőségéről, ideértve a helyi újságoknak, rádióknak adott interjúkat. Míg mások barátoktól, esetleg korábbi kliensektől, civil szervezetektől kapnak tájékoztatás a jogi segítségnyújtás ezen formájáról.³⁶

Meglátásom szerint, a népszerűség kérdéséhez hozzátartozik a társadalmi, szakmai fogadtatás is. Miként az már a lengyel jogklinikával foglalkozó fejezetben részletesen kifejtésre került, a jogklinikák megítélése kezdetekben nem volt kedvező, ugyanakkor az idő bizonyította létezésük szükségességét. Napjainkra nemcsak az ügyvédi kamarák, hanem az ombudsman, illetve az Igazságügyi Minisztérium is támogatja a jogklinikák működését. Magyarországon a helyzet sajnálatos módon kevésbé kedvező, amelynek oka egyrészt, az ügyvédi kamarák jogklinikákkal szembeni viselkedésében keresendő, miként azt Tóth cikkében is említi, másrészt, a pro bono tevékenység elterjedése az elmúlt években indult meg, így mély gyökerekkel az önkéntes segítség hazánkban nem rendelkezik. Ugyanakkor üdvözlendő, miként az fentebb kifejtésre került, hogy itthon is megindult a jogklinika-hálózat összefogása, intézményesülése.

5.3. Hallgatók és oktatók felkészítése

Mind hazánkban, mind a lengyeleknél a gyakorlati jogklinikai tevékenységet megelőzi egy felkészítő képzés, amelynek keretében a hallgatók elméleti, etikai ismereteket sajátíthatnak el, illetve különböző helyzetgyakorlatokban tehetik próbára kommunikációs, valamint problémamegoldó készségeiket. Mindezekre természetesen azért van szükség, hogy a diákok az első klienssel való találkozás alkalmával ne érzék felkészületlenül az

³⁵ TÓTH Judit-KÁLMÁN Renáta Tudományos Világ II. rész, *Jogklinika hírlevél* 2. szám, 3-4.

³⁶ Summary of the academic year 2016/2017 activity in polish legal clinics <http://www.fupp.org.pl/en/legal-clinics/publications/reports/281-summary-of-the-academic-year-2016-2017> (2018. március 26.)

ügyfél kérdései, viselkedése. Azonban felmerül a kérdés, hogy a hallgatók mellett nem kellene-e az oktatóknak is felkészítő tréninget tartani? Meglátásom szerint, tekintettel arra, hogy a jogklinika oktatás merőben eltér a megszokott, frontális oktatástól, ezért a jogklinika tanároknak is szükséges lenne egy néhány napos képzésen részt venni. Ezzel is segítve őket abban, hogy a jogklinikához kapcsolódó módszertant megértsék, elsajátítsák. Figyelembe véve, hogy mindkét állam jogklinika programja rászoruló, társadalmilag marginalizált csoportokhoz tartozó személyeknek, például fogyatékkal élők, nyújtanak segítséget, ezért szükséges, hogy a diákok megfelelő szolidaritással és empátiával kezeljék az ügyfeleket. Ezen készségek elsajátításához, megerősítéséhez viszont a jelenlegi felsőoktatási struktúra nem alkalmazkodik, emiatt is rendkívül szükséges az oktatók felkészítése. Hiszen miként várhatnánk el a hallgatóktól, hogy gyakorlatorientáltan gondolkozzanak, empatikusan viselkedjenek, ha az erre vonatkozó felkészítésben nem részesülnek sem ők, sem az őket felkészítő tanárok? A lengyelek már felismerték, hogy elengedhetetlen az oktatók tréningje, ezért számukra is biztosítanak képzést, valamint minden évben a jogklinika alapítványuk lehetőséget biztosít arra, hogy néhány oktató a jogklinika hazájába, az USA-ba utazzon.³⁷

5.4. Pro bono tevékenység szerepe az államban

Habár az utolsó szempontom kilép a jogklinika keretei közül, ugyanakkor, tekintettel arra, hogy maga a jogklinika programban részt vevő hallgatók és oktatók tevékenysége is fizetés nélküli szakmai munka, ezért részét képezi a pro bono ténykedésnek. Magyarországon csupán az utóbbi években kezd elterjedni szélesebb körben a pro bono jogászai munka, ugyanakkor Lengyelországban évek óta díjazták azon jogászokat, ügyvédi irodákat, akik a közjó érdekében fizetés nélkül, vagy csökkentett díjazással látják el ügyeiket.³⁸ Hazánkban legutóbb 2017 őszén a PILnet szervezett egy konferenciát a pro bono tevékenység népszerűsítése érdekében, amelynek keretében az

³⁷ KRASNICKA 2008. 52.

³⁸ Lawyer pro bono: <http://www.fupp.org.pl/en/lawyer-pro-bono/lawyer-pro-bono-contest-s> (2018. március 26.)

év pro bono jogászait, illetve ügyvédi irodáit is díjjal tüntették ki.³⁹ Meglátásom szerint, a kitüntetések lényege nem abban áll, hogy néhány személyt kiválasztunk a díjra, hanem abban, hogy a társadalom és a szakma figyelmét is felhívjuk a pro bono tevékenység fontosságára, és mint követendő példa állítsuk mások elé.

A terjedelmi korlátokra tekintettel nem kívántam több szempontot kiemelni. Ugyanakkor, jól látszik, hogy alapvetően mindkét ország működő jogklinikái hasonlóak, noha szembetűnő, hogy hazánknak némi lemaradást még be kell hoznia. A különbözőségek okai az állami és szakmai fogadtatásra, illetve a társadalom helyzetére is visszavezethetőek. Ugyanakkor, azon az állásponton vagyok, hogy a jogklinika programok megfelelően betöltik kettős céljukat az említett államokban.

6. Összegzés

Tanulmányom megírásának fókuszában kettős cél állt. Egyrészt, az olvasó figyelmét felhívni a jogklinikai oktatásmódszertan szerepére, másrészt, a magyar helyzet bemutatni összehasonlító módszertan segítségével. Véleményem szerint, amennyiben a jogi felsőoktatás gyakorlatorientált nézőpontot kezd követni, hatalmas szerepe lesz a jogklinikáknak. Hiszen a hallgatók nem pusztán az addig elméletben megtanultak gyakorlatba való átültetését próbálhatják ki korlátozott felelősség mellett, hanem számos jogászai készségük, illetve az empátikus képességük is fejlődik a jogklinika gyakorlat által. Hazánk előtt számos jó gyakorlatot kiépített állam áll, ideértve az USA-t, illetve Lengyelországot is, akiknek munkáját először tanulmányozni, majd, az itthoni viszonyokhoz adaptálva, átültetni szükséges. Azzal, hogy megindult a pro bono tevékenység elterjedése Magyarországon, vele párhuzamosan kezdetét vette a jogklinika népszerűségének növekedése is. Mi sem példázza ezt jobban, mint az Igazságügyi Minisztérium által kiírt, jogklinika programok népszerűségét, fejlődését növelni hivatott projekt. A jogklinikák szerepe vitathatatlan, hiszen *„az egyetemek számára lehetőséget nyújt, hogy hatással legyenek a jövő jogászaira, s általuk az igazságszolgáltatás rendszerének minőségét is befolyásolni tudják.”*⁴⁰ Ugyanakkor, lényeges

³⁹ 2017 – Az év Pro Bono díjazottjai: <http://probonougyved.hu/hirek/58-2017-az-ev-pro-bono-dijazottjai-.html> (2018. március 26.)

⁴⁰ ZOLL, NAMYSŁOWSKA-GABRYSIĄK 207.

azt látni, hogy a fentebb írtak csupán utópisztikus elképzelések maradnak, amennyiben a tanárok szerepe nem változik meg, valamint a karrierjük miatt rájuk nehezedő nyomás nem csökken. Közép-Kelet Európában, ellentétben USA-val, az oktatóknál jelentkező szakmai nyomás, miszerint a lehető legrövidebb időn belül, a lehető legtöbb akadémiai lépcsőt kell teljesíteniük (Ph.D., LL.M., habilitáció), ahhoz vezet, hogy feladják azon tevékenységeiket, amelyek hosszabb felkészülést igényelnek, illetve, amelyek előmenetelüket közvetlenül nem segítik.⁴¹ Ezzel az attitűddel viszont nem csak veszélybe sodorják a jogklinika fennmaradását, hanem csökkentik annak az esélyét is, hogy a pro bono tevékenység gyökeret verjen az eljövendő jogász generációk tudatában.

⁴¹ Dubrava AKSAMOVIC-Philip GENTY: An Examination of the Challenges, Successes and Setbacks for Clinical Legal Education in Eastern Europe, 437., *International Journal of Clinical Legal Education*, Vol. 20, 2014